

Kommunerna och invandrarna

Språken i Sverige

- igår, idag, imorgon

*Jens Allwood,
Inst. för lingvistik, Göteborgs universitet*

Inledning

Nedan behandlas översiktligt några av de förhållanden och problem som ur språklig kommunikationssynpunkt har aktualiserats av den ökade invandringen till Sverige.

Den språkliga situationen

Sverige upplevdes av många människor under större delen av 1800-talet och en stor del av 1900-talet som ett homogent och enspråkigt land. Saken var lite annorlunda under århundradena närmast före 1800 då ju Sverige, särskilt under 1600-talet, i stort sett dominerade länderna kring Östersjön och många olika språk fick samsas inom det svenska väldet även officiellt. Ännu längre tillbaka var Sverige kanske snarare dominerat av Danmark och Hansan och svenska fick i Sverige samsas med danska och lågtyska. Genom den katolska kyrkans inflytande infördes dessutom latin.

Under 1800-talet och första hälften av 1900-talet färgades den svenska självuppfattningen (liksom också gäller för den nationella självuppfattningen i de flesta andra europeiska länder) av nationella, romantiska strömningar och föreställningar. Till dessa föreställningar hörde i någon form föreställningen om ett folk - en nation - ett språk. Denna föreställning hade två effekter: (i) en deskriptiv, dvs man trodde att Sverige var enspråkigt och (ii) en preskriptiv dvs man försökte se till att Sverige blev enspråkigt i den mån det inte var det.

De facto var Sverige under denna tid ett land med en relativt omfattande regional och social språkvariation. Det fanns dessutom ett antal utomsvenska språkliga minoriteter. Den äldsta av dessa språkliga minoriteter (kanske äldre än den svenska språkmajoriteten) är den samiska. Andra relativt gamla språkminoriteter utgörs av finsktalande, romani och romanestalande, jiddischtalande samt dansk- och norsktalande. Då och då fanns också minoriteter av tysk- och engelsktalande, särskilt i städerna.

Under perioden mellan andra världskriget och 1960 skedde en ökning av antalet språkliga minoriteter och vi fick i Sverige grupper från de baltiska staterna Estland, Lettland & Litauen. Särskilt estniska kom att bli ett stabilt minoritetsspråk. Även ungerska, italienska och serbokroatiska dök under denna period upp i Sverige.

Under åren 1960 - 1988 har emellertid en betydligt större ökning av antalet språkliga minoriteter ägt rum och vi har säkert ca 200 språkliga minoriteter i Sverige idag. De 10 största språken i Sverige idag kan kanske uppskattas vara följande: 1. Svenska, 2. Finska, 3. Serbo kroatiska, 4. Danska, 5. Norska, 6. Polska, 7. Engelska, 8. Spanska, 9. Tyska, 10. Grekiska. Även om listan är osäker, den baseras bl a på uppgifter om medborgarskap, är den troligen korrekt i sin tendens. Det är europeiska språk som är vanligast och bland dessa är de nordiska språken de vanligaste. För övriga språkminoriteter gäller att de är små och att det finns en stor spridning på olika språkgrupper. De 8 största invandrargrupperna utgör ca 2/3 av alla invandrare (=utländskt födda). Engelska talas som första språk av mer än 9/10 av befolkningen och som andraspråk av i stort sett alla.

Hur kommer den språkliga situationen i Sverige att se ut imorgon? Det växande internationella nätet av beroenden för handel, militära syften, energi, arbetskraft, kultur och kommunikation gör det troligt att Sverige, liksom stora delar av åtminstone den industrialiserade västvärlden, går mot en fortsatt internationalisering med åtföljande internationell migration. Detta tyder på att vi kan räkna med ett fortsatt inflöde av icke svensktalande arbetskraft till Sverige. I samma riktning pekar det faktum att Sverige beviljar människor som är politiskt förföljda asylrätt. Eftersom världen fortfarande hyser ett stort antal länder där politisk förföljelse är vanlig eller krig pågår kan vi räkna med ett fortsatt inflöde av icke svensktalande flyktingar till Sverige.

Det rimliga är därför att räkna med en fortsatt inflyttning av icke svensktalande människor i ungefär den omfattning som varit vanlig mellan 1975 och 1988. Inflyttningen skulle eventuellt kunna bli större, om den demografiska svacka vad beträffar arbetsför ungdom som tycks inträda inom ungefär en femårsperiod inte kompenseras av andra faktorer såsom ökad rationalisering och automatisering inom industrin.

Inflyttningen skulle också kunna bli mindre, om t ex högerextremistiska, nationalistiska stämningar växer sig starkare och Sverige av denna eller annan anledning på olika sätt skulle försvåra inflyttningen mer än vad som är fallet idag.

Undervisning i svenska som andra språk

Historiskt sett har troligen inläring av svenska som andra språk i betydligt högre grad skett informellt utan explicit undervisning än formellt genom organiserad undervisning. Det är inte lätt att få en överblick över hur länge organiserad undervisning i svenska förekommit. Sådan undervisning förekom redan på 1800-talet i anslutning till svensk emigration till t ex USA, även om man kan diskutera huruvida det i detta fall rört sig om svenska som första språk eller svenska som andra språk. Undervisning i svenska har

också förekommit vid de universitetsinstitutioner för germanska och nordiska språk som finns runt om i världen.

Även om undervisning i svenska som andra språk för invandrare sedan 1940-talet förekommit i Stockholm är det emellertid inte förrän i perioden efter 1970, som undervisningen i svenska som andra språk först för vuxna lågutbildade och senare även för barn och ungdom, börjar få verkligt stor omfattning. Undervisningen i svenska för alla dessa kategorier blir genom lagstiftning och förordningar påbjuden och blir därigenom dels obligatorisk för arbetsgivare och vissa myndigheter och dels ekonomiskt intressant för andra sociala organisationer. Vi får i perioden efter 1970 en mycket färgrik skara av olika typer av svenskundervisning. Fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer ordnar undervisning. Bildningsförbunden, AMU, AMI, Vuxenskolan, ungdomsskolan och så småningom även kommunerna engageras successivt i verksamheten. I en del fall sker också avvecklingar efter att en organisation byggts upp och andra organisationer tar vid.

Som en generalisering om det mycket nära förflutna, och kanske även om dagens läge, kan man säga att perioden varit dynamisk och att undervisning i svenska som andra språk upplevt en blomstring som aldrig tidigare. Många olika metoder har prövats och i Sverige finns idag en kår av lärare med undervisning i svenska som specialitet. Därutöver har en lärarutbildning för lärare med svenska som andra språk byggts upp.

Vad kan man då säga om hur det kommer att se ut imorgon? Eftersom inflödet av icke svensktalande troligen kommer att vara konstant eller ökande kommer också troligen behovet av undervisning i svenska att vara konstant eller ökande för alla de stora grupperna av potentiella elever dvs barn- och ungdom, invandrade vuxna och utländska studerande. Man kan också räkna med att denna svenskundervisning faktiskt kommer att ges, inte minst pga att vi idag har en professionell kår av lärare i svenska som andraspråk, vilka inte utan vidare kommer att ge avkall på möjligheter till arbete.

Hur vill vi då att denna undervisning skall vara organiserad? Enligt min uppfattning borde följande kriterier ligga till grund för utformningen av undervisningen:

- (i) Undervisningen måste kunna anpassas till olika typer av elever. De metoder som kommer till användning bör vara sådana att de kan ge utrymme för de olikheter som finns mellan elever beträffande kön, ålder, social bakgrund, kulturell bakgrund, språklig bakgrund, utbildningsgrad, personlighetsegenskaper, inlärningsförmåga samt speciella syften och behov som enskilda elever kan ha med sin språkutbildning. Den senare typen av flexibilitet är särskilt aktuell och viktig för vuxna elever.

Eftersom elevernas individuella behov och de krav som ställs på dem i de speciella verksamheter de deltar i varierar mycket och dessutom kan vara svåra att få en exakt uppfattning om för läraren, finns det anledning att fundera över hur man skulle kunna stödja lärarna i deras arbete med att öka sin kunskap om dessa ting. Att ge lärarna en viss forskningskompetens av typen "gräv där du står" kan vara

en hjälp. Undersökande och kunskapsutvecklande arbete av detta slag skulle kanske med fördel kunna ske i de sk lärarlagen i skolorna. En fråga som är intressant att få svar på är t ex vilken funktionell flerspråkighet eleverna faktiskt utvecklat och hur de använder sina olika språk i situationen utanför klassrummet.

En ökad insikt i individens behov och förutsättningar och språkets förankring i de olika verksamheter individen deltar i är viktig för att balansera de nationella språkriktighetsnormer som skolan traditionellt förväntas vidarebefordra.

- (ii) Undervisningen måste baseras på en språksyn som är tillräckligt bred och genomtänkt för att ta med alla de förmågor och färdigheter som krävs för att både kunna förstå och uttrycka sig med hjälp av skrift, tal och kropp på ett sådant sätt att kommunikationen blir adekvat i förhållande till de ganska olikartade krav som ställs i olika sociala sammanhang. Jämför t ex det skriftspråk som krävs i ett brev till en vän, en skylt eller ett anslag, ett brev till en myndighet eller en artikel och jämför sedan de olika typer av talspråk som t ex krävs informellt vid kaffebordet, i undervisning, vid en förhandling eller sammanträde, på telefon eller vid ett middagstal. Ytterst få språkpedagogiska metoder har idag den bredd som krävs för att tillgodose alla dessa behov. Särskilt kan man kanske säga att de flesta metoder är svaga beträffande inläring av perception och förståelse samt inläring av intonation och kroppsrörelser när det gäller uttryckssidan. Vi behöver alltså en ökad metodisk sensitivitet när det gäller flera olikartade användningar av språket. Denna ökade sensitivitet bör lämpligen kombineras med den ökade flexibilitet beträffande olikheter mellan individer som efterlysts ovan.
- (iii) Undervisningen måste bättre anpassas till vad vi vet om hur människor lär sig språk spontant när de inte undervisas. Vi börjar här få en ökad kunskapsmängd om t ex den roll språkinlärarens möjlighet till upprepningar och återkoppling spelar vid spontan språkinläring. Det vore troligen lyckligt om även lärarledd inläring kunde innehålla betydligt fler inslag av denna typ.

Vidare måste större vikt fästas vid de spontana möjligheter till språkinläring som finns i det livssammanhang en viss individ befinner sig i. Det vore mycket önskvärt om individernas språkinläring och språkanvändning inte begränsades enbart till språkundervisningssituationen utan kunde utsträckas mera allmänt till arbets- och fritidsliv. För detta fordras ett ökat umgänge mellan invandrare och svenskar. Det gäller såväl för barn, vuxna och gäststuderande. Här finns stora möjligheter till engagemang från föräldraorganisationer, fackföreningar och många typer av organisationer såsom tex typ Röda Korset, Lions och Rotary.

I detta sammanhang är det också viktigt att peka på möjligheten till en ökad effektivisering av språkinläring och språkanvändning i skolsammanhang. Detta kan ske genom att öka insikten om att all undervisning i praktiken också är språkundervisning. När vi lär oss historia, geografi, ja t o m matematik, lär vi oss också språk. Vi lär oss det dessutom på ett meningsfullt och motiverande sätt. Vi behöver därför ett utökat samarbete mellan svensklärare och andra lärare och vi

behöver nya möjligheter till ämneskombinationer mellan svenska och andra ämnen.

- (iv) Lärarens roll i undervisningsprocessen måste bättre analyseras. Precis som det gäller att inte alla metoder passar för alla elever, gäller det att alla metoder inte passar för alla lärare. Grammatikbaserad undervisning passar kanske en lärartyp perfekt, medan rollspelsbaserad undervisning passar en annan lärartyp bättre. Vi måste få en bättre förståelse av samspelet mellan lärare av olika typer, elever av olika typer och metoder av olika typer.

I detta sammanhang skall betonas hur viktigt det är att läraren inte bara har en god kompetens i svenska och/eller ett visst "hemspråk", utan att läraren skaffat sig en god allmänlingvistisk kompetens. Det är väsentligt att läraren kan betrakta t ex svenska eller finska, spanska etc som ett speciellt språk bland världens språk och inte bara som "språket", dvs som den implicita normen från vilka andra kan avvika. Utan denna allmänkompetens är risken stor att läraren glider in i rollen att först och främst finna och rätta "fel", vilket ofta får som främsta konsekvens att elevernas självförtroende knäcks.

Insikter av den typ som här diskuterats bör därför få komma in i de lärarutbildningar och lärarfortbildningar som erbjuds blivande eller redan verksamma lärare i svenska. Dessa måste utformas så att allmänlingvistiska inslag gällande typer av språkpedagogiska metoder, språksyn, psykolingvistik, sociolingvistik, språkinläring hos barn och vuxna får ett tillräckligt stort utrymme. Annars är risken stor att undervisningen i svenska kommer att ges en alltför snäv och traditionell inriktning.

Till sist några ord om termen *svenska som andraspråk*. Egentligen är den inte helt lyckad. För många elever är ju inte svenska det andra språket utan det tredje, fjärde eller femte språket. Termen är emellertid bättre än den tidigare vanliga *främmande språk* som har en alltför etnocentrisk klang. Möjliga nybildningar som kanske skulle vara adekvata vore *svenska som nytt språk* eller *svenska som inlärningspråk*.

- (v) Ett sista önskemål är naturligtvis att de undervisningsmetoder som kommer till användning är så kostnadseffektiva som möjligt. Detta är i sista hand ett allmänt samhällsekonomiskt önskemål, men gäller också språkundervisning. Det är möjligt att de önskemål om en anpassning till ökad naturlighet och till redan existerande faktorer i en individs närmiljö som ovan framförts på lång sikt också kan verka kostnadsnedbringande; dels genom att resultaten i form av bättre språkbehärskning förbättras och dels genom att det kanske är en omorganisation av redan existerande resurser, snarare än stora nya finansiella investeringar som behöver göras.

Om utformningen av undervisningen i "svenska som nytt språk" i större utsträckning kunde utformas enligt ovan diskuterade kriterier, tror jag att möjligheterna ökar för att

undervisningen skulle vara till verklig hjälp. Det kan här vara på sin plats att påminna om en utvecklingsmöjlighet som jag inte tror önskas av någon i Sverige. Det finns idag en tendens bland en del invandrare och svenskar att tolka svenska II inte som "svenska som andra språk" utan som "andra klassens svenska", dvs svenska för invandrare men inte för svenskar. I England har attityder av detta slag lett till att representanter för vissa invandrargrupper stämt engelska staten för att de erbjuds sekunda icke konkurrenskraftig undervisning i engelska. Vad dessa grupper vill uppnå är att samma undervisning ges invandrarbarn och engelska barn.

Det är därför viktigt att undervisning i "svenska som nytt språk" verkligen endast ges till de elever för vilka det är ett nytt språk. Att ge denna typ av undervisning till invandrarelever vilka bott större delen av sitt liv i Sverige är i de flesta fall opåkallat och kommer att som främsta effekt ge en stämpling av dessa elever.

Vidmakthållande av barns, ungdomars och vuxnas första språk

Ett naturligt behov för en invandrare till ett främmande land, är, förutom att tillägna sig kompetens beträffande den nya kulturen och språket, att behålla kontakten med de språk och kulturer han eller hon tidigare varit i kontakt med. I de flesta fall gäller det här att upprätthålla kontakt med och kompetens inom individens sk första språk och första kultur eller om man så vill ursprungsspråk och ursprungskultur.

Detta behov föreligger inte bara för vuxna invandrare av 1:a generationen, utan finns också för dessa invandras barn och gäller antingen barnen själva är födda i Sverige eller ej. För att möjliggöra en spontan och naturlig kontakt mellan barn och föräldrar måste barnen vara både språkligt och kulturellt kompetenta beträffande föräldrarnas språk och kultur. En sådan kompetens är också viktig för självkänsla och förmåga att skaffa sig en social identitet som förenar dem med föräldrarna. För det svenska samhället blir barnen genom sin tvåspråkighet och bikulturella kompetens en potentiell resurs i kontakter med föräldrarnas ursprungsländer liksom i internationella kontakter överhuvudtaget.

Alla argumenten ovan är i något modifierad form också giltiga för vuxna invandrare av första generationen. En vuxen invandrare vill ofta inte och har i vilket fall som helst ofta svårt att fullständigt assimileras in i en ny kultur. Det naturligaste för vuxna, liksom för barn, blir därför oftast att lämna enspråkighet och monokulturell kompetens som riktmärke, för att istället försöka bli flerspråkiga och flerkulturellt kompetenta. På så sätt kan en social identitet byggas upp som tar hänsyn till invandrarskapet men som inte gör det i så hög utsträckning, att tidigare inriktningar och intressen helt slukas av den nya status personen får som medlem av en invandrarminoritetsgrupp i Sverige. Om en invandrare på detta sätt kan bli flerkulturellt kompetent kan även invandrare av första generationen bli en resurs för kontakter såväl mellan Sverige och andra länder som mellan kulturell majoritet och kulturella minoriteter i Sverige. Varken vuxna eller barn får emellertid några möjligheter att spela denna kultur- och språkförmedlande roll om de inte kan upprätthålla något så när livliga kontakter med språk och kultur både i sitt nya och gamla hemland.

Om vi anlägger ett tidsperspektiv på de möjligheter människor med annan kulturell bakgrund än svensk haft att upprätthålla sin kultur i Sverige, finner vi att sådana kontakter historiskt i stort sett varit upp till den enskilde. Egna kontakter, oftast genom vänner och släktingar, har varit avgörande. I vissa fall har invandrargrupper organiserat sig och bildat intresseföreningar av olika slag. Ibland har t o m privat skolundervisning om den egna kulturen, språket och religionen förekommit, t ex hos ester och judar.

Läget idag är väl fortfarande sådant att den kanske största andelen av de insatser som görs för att bevara kulturell och språklig bakgrund görs av enskilda på privat basis. Men dessa insatser har fått stöd genom lagstiftning som successivt genomförts på 70- och 80-talet. Jag skall här nämna tre sådana stöd; (i) den sk hemspråksundervisningen, som ger barn med föräldrar som har ickesvensk kulturbakgrund rätt till undervisning i och om sina föräldrars språk och kultur, (ii) olika former för stöd till föreningsverksamhet för invandrare samt (iii) olika former för stöd till vissa invandrargrupper gällande möjligheter att utnyttja massmedier som tidningar, radio och TV.

Vad har då effekten blivit av de olika åtgärderna (både offentliga och privata) för att vidmakthålla kulturell och språklig bakgrund? I det stora hela kan man kanske säga att effekten blivit en lugnare assimileringprocess till svensk enspråkighet och till svensk monokulturell kompetens. Det finns så många faktorer som drar och trycker medlemmar av invandrarminoriteterna in i den svenska majoritetens kultur och språk att slutresultatet i de allra flesta fall trots allt blir assimilation. Undantag till denna generalisering utgörs möjligen av grupper med utarbetade strategier för isolering och segregering, såsom zigenare eller judar, eller grupper som kan få starkt kontinuerligt stöd utifrån, som t ex i Sverige engelsktalande och finsktalande. Men även för dessa grupper tyder mycket på att slutresultatet så småningom blir assimilation, åtminstone för andra generationen.

Hur kommer då situationen beträffande möjligheter att bevara en ickesvensk kulturell och språklig bakgrund att se ut imorgon? Det verkar troligt att de stödåtgärder som lagstiftningens vägen satts in för att hjälpa invandrade minoriteter att bevara språk och kultur i stort sett kommer att bibehållas. Kanske kommer de trots skiftande ekonomiska konjunkturer och eventuella uppsving för främlingsfientlighet att t o m utökas och förstärkas. Ett ökat stöd kan bli fallet om insikten om invandrarnas potentiella värde för Sveriges internationella kontakter får större spridning än som gäller för närvarande.

Oavsett om det blir en ökning av stödet eller ej, är det inte troligt att mönstret "långsam assimilering" förändras. Ett ökat stöd medför troligen bara att assimileringstakten blir ännu något lugnare. Detta är emellertid en värdefull effekt eftersom en gradvis förändring kommer att leda till en mindre smärtsam och mera människovärdig akulturationsprocess för alla grupper av invandrade minoriteter.

I bästa fall får vi inte bara en minskad assimilationstakt utan också ett steg mot ett större inslag av flerkulturalitet och flerspråkighet i Sverige, vilket i sin tur skulle kunna utgöra

ett bidrag till förståelsen av hur vi mera globalt sett, bättre skall kunna uppnå ökad flerkulturalitet och flerspråkighet såväl på en samhällelig som på en individuell nivå.

Vad det beträffar de åtgärder som krävs för att hjälpa människor att bevara kulturell och språklig kompetens liknar dessa åtgärder i stora stycken de åtgärder vi ovan diskuterat för att underlätta inläring av svenska som andra språk. Språklig kompetens liksom andra aspekter av en individs kulturella kompetens måste sättas in i ett meningsfullt samband i individens närmiljö. Det är t ex bra om de kan komma till användning i arbetslivet.

I skolarbetet vore det önskvärt att tillräckliga kontakter funnes inte bara mellan svensklärare och lärare i andra ämnen utan också mellan "hemspråklärare" och lärare i andra ämnen. Ämnesundervisning borde i viss utsträckning kunna ske på "hemspråk". Undervisningen i både "hemspråk" och svenska borde integreras med ämnesundervisning på ett sådant sätt att begreppslig och språklig utveckling kan stödja varandra både i förhållande till svenska och "hemspråken".

Integrationsåtgärder av den här föreslagna typen är önskvärda framförallt för att eleverna skall få en så god utbildning som möjligt. Men de är också önskvärda eftersom de genom det samarbete de förutsätter mellan hemspråklärare och andra lärare skulle leda till att hemspråklärarna i högre grad blev fullvärdiga medlemmar i lärarlaget på en skola. Såväl hemspråklärarna som hemspråksämnet skulle förhoppningsvis kunna få sin status förbättrad.

Det är relevant att i detta sammanhang påminna om den vikt som i de senaste skolreformerna, med rätta, lagts vid: "att ett interkulturellt synsätt bör prägla skolans undervisning". Det finns en interkulturell dimension med potentiell anknytning till varje skolämne. Det gäller bara att ha tillräcklig föreställningskraft för att upptäcka den. Hemspråklärare, barn med ickesvensk bakgrund och föräldrar till dessa barn utgör en resurs för att förverkliga denna målsättning som jag tror idag inte utnyttjas i den utsträckning som vore möjligt.

En möjlighet i linje med detta förslag vore att svenska barn i de områden där koncentrationer finns av invandrare med en viss kulturell och språklig bakgrund fick tillfälle att i tillägg till A- och B-språk lära sig dessa språk. På liknande vis skulle man också kunna ge både svensklärare och andra lärare möjlighet till fortbildning i samma språk. Flerspråkighet är inte skadligt för vare sig barn eller vuxna (eller lärare!) Det finns inga belägg för att de flesta individer inte skulle orka med att lära sig 3 eller 4 språk. I många delar av världen är detta i själva verket det normala mönstret.

Denna typ av undervisning skulle också kunna kombineras med gemensamma frivilliga studieresor för svenska barn och invandrabarn dels inom Sverige och dels till invandrabarnens hemländer, i de fall där inte politiska förhållanden eller resekostnader gör sådana resor svår genomförbara.

En annan punkt på önskelistan vore ett ökat umgänge mellan svenskar och invandrare som skulle stimulera till ömsesidig information och till ökad medvetenhet om den egna

bakgrunden för såväl svenskar som invandrare. Återigen är det troligt att här organisationer som fackföreningar, Hem och skola, Röda korset, Lions, internationella barnbyar (CISV) och Rotary skulle kunna göra stora insatser.

Eftersom denna artikels ämne är språken i Sverige, vill jag slutligen med några ord beröra den typ av språkliga kontaktfenomen som brukar benämnas pidginspråk och kreolspråk. Med ett pidginspråk avses ett blandspråk som uppstår i kontakt mellan människor med olika språklig bakgrund. Pidginspråk har förekommit, kanske främst som handelspråk, i de flesta delar av världen. Ett känt exempel från Skandinavien är russenorsk som användes i kontakter mellan ryssar och norrmän på Nordkalotten.

Man säger att ett pidginspråk kreoliseras och blir ett kreolspråk när språket övergår till att bli första språk för ett visst språksamfund. Dvs barn växer upp som använder språket som sitt första och kanske enda språk.

Vi kan nu ställa frågan om pidginspråk och eller kreolspråk förekommit, förekommer eller kommer att förekomma i Sverige. Frågan är inte lätt att besvara, för det första pga att frågan om vad som är ett pidginspråk eller ett kreolspråk snarare är en gradfråga än en kategorifråga och för det andra pga att vi saknar exakta uppgifter om faktiskt språkbruk.

Ur historisk synvinkel kan man tänka sig att fenomen av pidginspråksskarakter (men knappast kreolspråksskarakter) kan ha uppkommit mellan latintalande munkar och svenskar, mellan lågtyska hanseatiska köpmän och svenskar eller mellan samer, finnar och svenskar i norra Sverige. Kanske kan också romanes (de sk tattarnas språk) betraktas som ett pidginspråk.

Idag är det inte lätt att peka på förekomster av pidginvarianter i Sverige eftersom en förutsättning är förekomsten av relativt stationära och stabila grupper i kontakter med viss varaktighet. Ett möjligt exempel på ett pidginspråk i Sverige idag, som diskuterats, är den sk Rinkebysvenskan. Om Rinkebysvenskan är ett pidginspråk skulle det finnas ett nytt blandspråk som användes i kontakterna mellan någon viss invandrargrupp (alternativt flera eller alla invandrargrupper) och svenskar i Rinkeby. Det skall dessutom gälla att är rimligare att kalla denna språkvariant för pidgin eller t o m kreolspråk än t ex för svenska (med inslag av andra utländska lånord än den svenska med lånord från engelska, franska, tyska, latin, som vanligtvis talas).

Om man vill kalla "Rinkebyspråket" ett kreolspråk behöver man ytterligare säkerställa att de som använder detta blandspråk (om det nu verkligen finns ett sådant) inte gör detta som en del av en språklig repertoar som också innefattar svenska eller andra språk med inslag av låneord eller nybildningar. Eftersom, så vitt jag vet, ingen information idag finns, som med säkerhet visar att dessa förutsättningar är uppfyllda, drar jag slutsatsen att det inte är klarlagt huruvida dessa termer har någon adekvat tillämpning i Sverige idag. De flesta relevanta faktorer dvs skolundervisning, massmedia, förekomsten av flera olika minoritetsgrupper samt frekventa och olikartade kontakter mellan svenskar och invandrare, pekar emellertid på att det inte är sannolikt att det finns vare sig pidgin- eller

kreolspråk i Sverige idag. Det finns ingen anledning att tro att dessa förhållanden väsentligt kommer att ändra sig under de närmaste åren.

Det är kanske också på sin plats att påpeka att termerna *pidginspråk* och *kreolspråk*, förutom att de är tekniska termer i lingvistik också förekommer bland ickelingvister med en negativ pejorativ klang. Användningen av dessa termer om invandrares språk i Sverige idag är alltså tvivelaktig både ur vetenskaplig synpunkt och ur moralisk allmänspråklig synpunkt.

Några forsknings- och utredningsbehov

Avslutningsvis vill jag peka på några områden där jag tror att vi behöver mer forskning. Jag vill här också betona att jag tror det är angeläget att de som handhar fördelningen av medel till denna typ av "forskning", i större utsträckning, än som är fallet idag, ser till att medlen används för att få till stånd en fokusförskjutning i riktning mot forskning inom det kontinuum som löper från utredning till forskning. Vad vi behöver är inte fler snabbt genomförda ad hoc-artade rapporter utan analyser och resultat som vilar på teoretisk grund och ett långsiktigt perspektiv. Några av de områden jag vill peka på är:

1) *Tvärkulturell kommunikation*

De flesta invandrare behöver, så länge de är invandrare, ägna sig åt någon form av tvärculturell kommunikation dvs *kommunikation med* personer som har en annan kulturell bakgrund än den de själva har. Vi behöver veta mycket mer om hur denna tvärculturella kommunikation går till i arbetsliv, i myndighetskontakter, i skolan, på fritiden, inom familjen (vi har idag många tvärculturella familjer) etc. Vi behöver först och främst deskriptivt orienterad information men i andra hand också normativt orienterad information. Hur kan tvärculturell kommunikation underlättas? Hur uppnås bäst flexibilitet, tolerans, ömsesidig förståelse och lösning av konflikter, när man inte har en gemensam bakgrund av uppfattningar, normer och värderingar?

2) *Språk- och kulturtillägnande*

En central fråga är här hur spontan, icke-lärostyrd inläring av språk (och kultur) går till för barn, ungdom och vuxna. För att svara på frågan krävs interdisciplinära studier, där åtminstone ämnena lingvistik, psykologi, sociologi och antropologi samverkar. Återigen vill jag betona att vad som främst krävs är deskriptivt orienterade studier. Den normativa frågan om hur vi bäst genom t ex undervisning bör stimulera språk- och kulturtillägnande skulle må bra av att inte alltid ställas först. I det förgångna har mycket stora summor lagts ned på att undersöka olika aspekter av undervisningsmodeller som i huvudsak är normativt grundade. Ojämförligt mycket mindre har lagts ner på att studera hur det faktiskt går till när olika typer av människor lär sig språk.

3) *Språkglömska, språkdopp och kommunikativa nätverk*

Som tredje punkt vill jag ta upp tre intressanta, men kanske något mindre angelägna områden än de två som redan omnämnts.

Det första gäller fenomenet "språkglömska": Vad är det? Vem drabbar det? Hur drabbar det?

Det andra gäller vad som ibland kallas "språkdopp" dvs ytterst intensiva kurser som syftar till att lära någon ett språk på mycket kort tid: Hur fungerar denna typ av metoder? Hur effektiva är de? Vad lär man sig? Hur länge lär man sig vad man lär sig?

Det tredje området jag vill ta upp är "kommunikativa nätverk": Vi behöver en bättre förståelse av inte minst invandrarminoriteters kommunikationsvanor. Den grundläggande frågan är här helt enkelt; vem kommunicerar med vem om vad under vilka sociala omständigheter?

Utöver forskning inom t ex de här omnämnda områdena behöver vi naturligtvis också ett visst mått av utredningar. Även här skulle jag vilja föreslå några områden:

- (i) Hur skall man ordna och underlätta umgänge mellan svenskar och invandrade minoriteter på bästa och mest konstruktiva sätt?
- (ii) Hur skall man på bästa sätt ge information om vilken kompetens medlemmar av olika invandrade grupper har?
- (iii) Hur skall man ordna och underlätta dokumentation om "naturlig språkinläring"?

Slutord

Jag har i denna översikt belyst några av de frågor man kan ställa sig om språksituationen i Sverige igår, idag och imorgon. De teman jag behandlat har varit (i) den faktiska språkliga situationen, (ii) inläringen av svenska som andra språk, (iii) möjligheterna för medlemmar av invandrarminoriteter att vidmakthålla kulturell och språklig kompetens och (iv) forsknings- och utredningsbehov. För alla fyra temata har såväl normativa och deskriptiva frågor berörts och för de två mellersta har både barns och vuxnas situation tagits upp.

Eftersom framställningen delvis rört framtiden är det naturligt att normativa frågeställningar berörts i högre utsträckning än som kanske annars skulle ha varit fallet. Min egen normativa inställning till frågorna har därvid flera gånger framskymtat. För att inga missförstånd skall uppstå på denna punkt vill jag gärna avslutningsvis explicit och abstrakt formulera åtminstone en av mina normativa huvudtankar: "Flerspråkiga individer i en flerspråkig värld". Flerspråkighet och flerkulturalitet är enligt denna tanke något som

är eftersträvansvärt och som bäst genomföres genom att den får genomsyra oss såväl globalt som nationellt och individuellt. I uppsatsen har jag därför i anslutning till avsnittet om svenska som andra språk och till avsnittet om vidmakthållande av språklig & flerkulturell kompetens angivit några uppslag som skulle kunna hjälpa oss att röra oss i riktning mot ett sådant ideal.

Jag vill tacka Elisabeth Ahlsén, Sally Boyd, Sven Strömqvist samt deltagarna i seminariet i Stora Brännbo för diskussion av uppsatsen.

Några Tips för vidare läsning

Allwood, J, MacDowall, M & Strömqvist, S (1984) Barn, *språkutveckling & flerspråkighet* - En kritisk översikt, Institutionen för lingvistik, GPTL(S) 6, Göteborgs universitet.

Allwood, J (red) (1985) *Tvärkulturell kommunikation*, Institutionen för lingvistik, PAL 12, Göteborgs universitet.

Boyd, S (1985) *Language survival*, Institutionen för lingvistik, GML 6, Göteborgs universitet.

Strömqvist, S & Strömqvist, G (red) (1988) *Kulturmöten, kommunikation, skola*, Stockholm Norstedts.